

ΓΛΥΠΤΙΚΗ.—**Ἀποκατάσταση καὶ συντήρηση τῶν γλυπτῶν τοῦ ἀετώματος τῆς Ν.Α. ὄψης στὴν Β.Α. πτέρυγα τῆς Ἀκαδημίας.** Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. **Ἰωάννου Παπᾶ** *.

Θὰ σᾶς μιλήσω γιὰ τὶς ἐργασίες καθαρισμοῦ, συγκόλλησης, συμπλήρωσης, καὶ ἀποκατάστασης τῶν γλυπτῶν ἐνὸς ἀπὸ τὰ ἀετώματα τῆς Ν.Α. ὄψης στὴν Β.Α. πτέρυγα τῆς Ἀκαδημίας.

Πρὶν θὰ ἤθελα νὰ τονίσω πόσο σημαντικὸ εἶναι τὸ ἀναληφθὲν ἔργο μετὰ τὸν καθαρισμὸ, δηλαδὴ ἡ ἀποτύπωση, φωτογράφηση καὶ ἀποκατάσταση τοῦ συνόλου τῶν ζυμῶν καὶ φθορῶν τοῦ κτιρίου τῆς Ἀκαδημίας. Ἴσως νὰ εἶναι ἀπὸ τὰ σημαντικότερα ποὺ γίνονται στὸ Ἴδρυμά μας στίς μέρες μας.

Ὅλοι μας συνειδητοποιοῦμε τὴν αἰσθητικὴ ἀξία καὶ τὸ πνευματικὸ καὶ ἰδεολογικὸ μῆνυμα ποὺ ἐκφράζει τὸ οἰκοδόμημα αὐτό. Ἀλλὰ ὅπως συμβαίνει συχνὰ αὐτὰ ποὺ θεωροῦμε ὡς δεδομένα, ζωντανὰ ἢ ἄψυχα, ξεχνοῦμε νὰ τὰ βλέπουμε, νὰ τὰ παρατηροῦμε, νὰ τὰ παρακολουθοῦμε, νὰ τὰ πονᾶμε, τὶς περισσότερες φορὲς ἀρκοῦμεθα στὰ λόγια.

Τὸ ἔργο συντήρησης καὶ ἀποκατάστασης τοῦ κτιρίου τῆς Ἀκαδημίας εἶναι πολύμορφο. Ὑπάρχουν ὅσα ἀφοροῦν τὸ ἴδιο τὸ κτίριο, τὰ δομικὰ, καὶ ὅσα ἀφοροῦν τῇ διακόσμησίν του, ζωγραφικὴ καὶ γλυπτικὴ.

Ὅπως δὴποτε, νομίζω ὅτι προπάντων ἡ ὀλομέλεια καὶ τὸ κοινὸ πρέπει νὰ λαμβάνει γνώση τῆς πορείας τῶν ἐργασιῶν καὶ νὰ μαθαίνει τὶς λεπτομέρειες : τὸ τί καὶ τὸ πῶς γίνεται.

Ὁ γλυπτικὸς διάκοσμος τῆς Ἀκαδημίας χωρίζεται σὲ δύο μέρη ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη μας τὸ ὑλικό, στὰ μαρμάρινα γλυπτὰ καὶ στὰ γλυπτὰ ἀπὸ τέρα-κότα.

Τὰ μαρμάρινα ἀγάλματα εἶναι τοῦ Σωκράτη καὶ τοῦ Πλάτωνα στὴν εἴσοδο, τὰ γλυπτὰ τοῦ κεντρικοῦ ἀετώματος, ὁ θαυμάσιος ἀνδριὰς τοῦ Σίνα ποὺ ἂν ὑποστῇ ζημίαις θὰ εἶναι ἓνα ἀνεπανόρθωτο κακό, τὰ δύο καταπληκτικὰ μνημεῖα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. Γι' αὐτὰ τὰ τολμηρότατα, καὶ θὰ ἔλεγα πρωτοποριακὰ ἔργα, τόσο ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν ἀναλογιῶν τοῦ συνδυασμοῦ τῶν μορφῶν ὅσο καὶ σὰν τεχνικὸ κατόρθωμα πρέπει σὲ ἄλλη εὐκαιρία νὰ γίνῃ διεξοδικὴ μετὰ ἀφοῦ ὀλοκληρωθῶν οἱ σχετικὲς ἐργασίες, δηλαδὴ ἀποτύπωση, σχεδίαση, φωτογράφηση, μελέτη καὶ ἀνάλυση τῶν ἀναλογιῶν.

* J. PAPPAS, *Réfection et restauration des sculptures ornant un fronton de l'aile sud-est de l'Académie d'Athènes.*

Είς τὸ γλυπτικὸ μαρμάρινο διάκοσμο πρέπει νὰ συμπεριλάβουμε τοὺς 6 φανοστάτες ποὺ εἶναι στὸ ὕπαιθρο καὶ τοὺς 4 ποὺ στολίζουν τὴν αἴθουσα αὐτὴ καθὼς καὶ τὰ ἀνθέμια τῶν ἀετωμάτων, τὶς σφίγγες, τὶς ὑδρορροές καὶ τὶς κουκουβάγιες ποὺ φτερουγίζουν στὶς γωνίες τοῦ κτιρίου, γλυπτὰ τέλεια στὴ μορφὴ στὸ μέγεθος καὶ στὴν ἔκφραση.

Τὰ γλυπτὰ ἀπὸ τέρα - κότα εἶναι αὐτὰ ποὺ στολίζουν τὰ 8 ἀετώματα τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς πτέρυγας τῆς Ἀκαδημίας.

Ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ κτιρίου, ὁ Χάνσεν διάλεξε τὰ θέματα, σχεδίασε τὴ σύνθεση καὶ πιστεύω ὅρισε τὸ ὕλικό.

Πρέπει νὰ διευκρινισθεῖ, ὅτι ἐνῶ τὰ ἀετώματα εἶναι 8 οἱ συνθέσεις εἶναι 4, δηλαδὴ τὸ κάθε θέμα ἐπαναλαμβάνεται 2 φορές. Κεντρικὴ μορφὴ καὶ στὶς 4 συνθέσεις πάντοτε ἡ Ἀθηνά.

1) Ἡ Ἀθηνᾶ δεικνύουσα ἀναφύμενον θαλλὸν ἐλαίας εἰς ἔκπληκτον νεανίαν. Εἰς τὰς ἐκατέρωθεν γωνίας αἱ Ὑδροὶ τῆς Ἀνοίξεως καὶ τοῦ Θέου.

2) Ἡ Ἀθηνᾶ νήθουσα. Ἀριστερὰ νεανίας ὑφαίνων καὶ δεξιὰ ἕτερος νεανίας. Εἰς τὰς ἐκατέρωθεν γωνίας Ἡφαιστος καὶ Ἑρμῆς.

3) Ἡ Ἀθηνᾶ διδάσκουσα τὴν ναυπηγικήν. Εἰς τὰς ἐκατέρωθεν γωνίας Ποσειδῶν καὶ Αἴολος.

4) Ἡ Ἀθηνᾶ θεωμένη τὴν ὑπὸ τοῦ Προμηθέως μετάδοσιν τοῦ πυρὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον. Εἰς τὴν ἑτέραν γωνίαν ἡ Οὐρανία κρατοῦσα σφαῖραν.

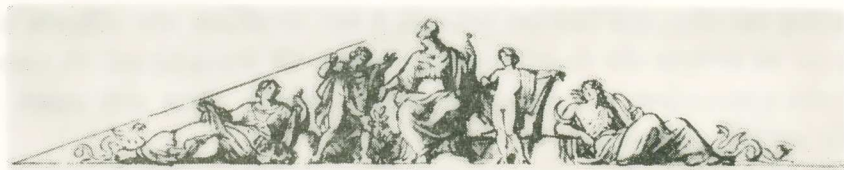
(Εἰκόνες: κάτοψη καὶ σχέδια Χάνσεν).

Τὸ ὕλικό: ἡ τέρα - κότα εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ ἀνθεκτικὰ ὕλικα καὶ οἱ φθορὲς ἀπὸ τὸν χρόνον, τὴν ὑγρασίαν, τὴν παγωνιά ἐν σχέσει μὲ τὶς φθορὲς ποὺ παθαίνει τὸ μάρμαρο ὁ χαλκὸς ἢ τὸ ξύλο εἶναι περίπου οἱ ἴδιες. Ἀρκεῖ νὰ ἀναλογιστοῦμε ὅτι ἄθικτοι βρίσκονται στὸ βυθὸ τῆς θάλασσας ἀμφορεῖς καὶ ἄλλα πῆλινα σκευὴ ποὺ ἔμειναν πάνω ἀπὸ 2.000 χρόνια ἐκεῖ.

Τὰ γλυπτὰ τῆς Ἀκαδημίας εἶναι ἀπὸ ἄργιλο ὑποκίτρινο ποὺ δὲν πιστεύω νὰ εἶναι ντόπια.

Εἶναι ἔργα τοῦ γλύπτη Franz Melnitzki καὶ τοποθετήθηκαν τὸ 1875. Πληροφορίες γιὰ τὸν γλύπτη δὲν κατόρθωσα νὰ βρῶ. Ἀπὸ τὸ ἔργο του δείχνει ὅτι εἶναι μάστορας μὲ στέρεη γνώση ποὺ ξέρει ν' ἀποτελεῖ τὸ ἔργο δίχως νὰ τὸ νεκρώνει.

Οἱ συνθέσεις παρουσιάζουν παραλλαγὰς ἀπὸ τὰ σχέδια τοῦ Χάνσεν ἀλλὰ ὅπως δὴποτε ἀκολουθοῦν τὸ πνεῦμα καὶ τὶς ὑποδείξεις τοῦ ἀρχιτέκτονα.

Ἡ Ἀθηνᾶ δεικνύουσα ἀναφύμενον θαλλὸν ἐλαίας εἰς ἐκπληκτον νεανίαν.
Εἰς τὰς ἐκατέρωθεν γωνίας αἱ Ὠραι τῆς Ἀνοίξεως καὶ τοῦ Θέρου.

Ἡ Ἀθηνᾶ νήθουσα. Ἀριστερὰ νεανίας ὕφαίνων καὶ δεξιὰ ἕτερος νεανίας.
Εἰς τὰς ἐκατέρωθεν γωνίας Ἡφαίστος καὶ Ἐρμῆς.

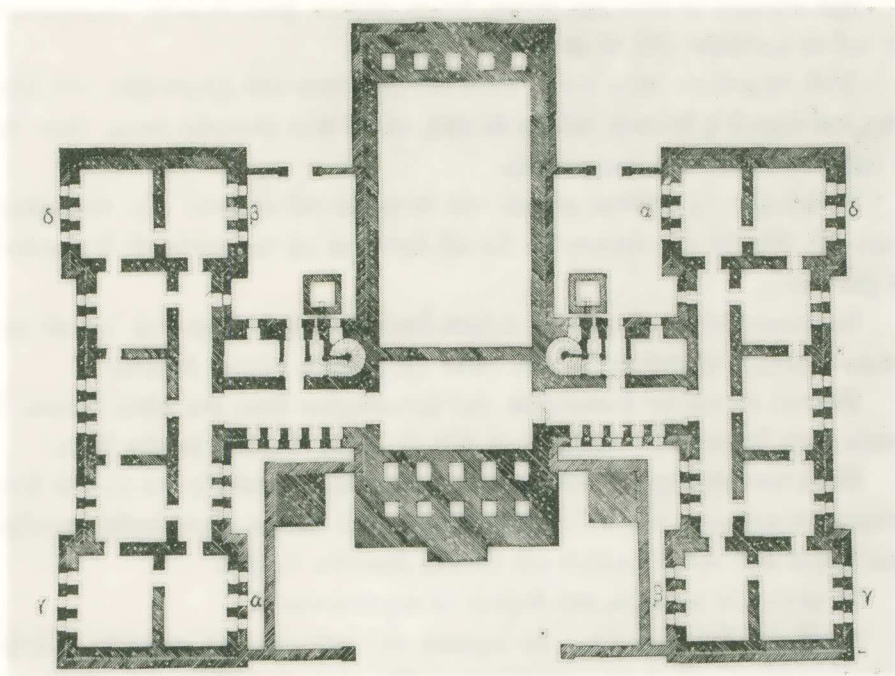
Ἡ Ἀθηνᾶ διδάσκουσα τὴν ναυπηγικὴν. Εἰς τὰς ἐκατέρωθεν γωνίας Ποσειδῶν καὶ Αἴολος.

Ἡ Ἀθηνᾶ θεωμένη τὴν ὑπὸ τοῦ Προμηθέως μετάδοσιν τοῦ πυρὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον.
Εἰς τὴν ἐτέραν γωνίαν ἡ Οὐρανία κρατοῦσα σφαῖραν.

Ἡ νεοκλασσικὴ αὐτὴ γλυπτικὴ ποὺ ἐγίνε γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ χῶρο, ἔχει, κατὰ τὴ γνώμη μου, τοῦτο τὸ ξεχωριστὸ γνώρισμα, ὅτι ἐνῶ μένει σὲ πλαίσια καὶ μορφές καθιερωμένες ἔχει ἐν τούτοις μιὰ ζωντάνια, μιὰ χάρη, ἓνα σφρῖγος καὶ μιὰ πλαστικότητα ποὺ τὴν διαφοροποιοῦν ἀπὸ τὰ νεοκλασσικὰ πρότυπα ἐνὸς Τορβάλντσεν ἢ ἀκόμη ἐνὸς Κανόβα.

Θὰ ἦταν ἐνδιαφέρον θέμα γιὰ ἓναν ἱστορικὸ τῆς Τέχνης νὰ ἐπιχειρήσει μιὰ σύγκριση μεταξὺ ἐλληνικῆς νεοκλασσικῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς δυτικῆς. Ἡ γνώμη

Ἀντιστοιχία τῶν μικρῶν ἀετωμάτων τῆς Ἀκαδημίας.

μου, πάλι τὸ λέγω, εἶναι, ὅτι στὰ ἐλληνικὰ ὑπάρχει μιὰ οὐσία, ἓνα ἦθος μιὰ λιτότητα ποὺ δὲν τὴ συναντᾷς σὲ γαλλικά, γερμανικά, ἰταλικά ἢ ἄλλα εὐρωπαϊκὰ ἀνάλογα γλυπτά. Τὸ ἴδιο καὶ στὴν ἀρχιτεκτονικὴ ἔστω καὶ ὅταν τὴν ἀσκήσαν ξένοι στὸν τόπο μας.

Εἶναι λίγο σὰν νὰ μιλούσαμε μιὰ δική μας ξεχασμένη γλῶσσα.

Ὅταν ἀνέλαβα τὴ φροντίδα τῆς ἀποκατάστασης τῶν ἀετωμάτων τὸ πρῶτο ποὺ ἔπρεπε νὰ κάνω ἦταν νὰ βρῶ τὸν κατάλληλο γλύπτη ποὺ θ' ἀνελάμβανε τὴν ἐργασία. Δὲν ἦταν τόσο εὐχερὲς καὶ τὸ ἔργο δὲν παρουσιαζόταν εὐκόλο — πῶς θὰ

γινόταν ή δουλειά πάνω σέ σκαλωσιά ; τί δυνατότητες προσπέλασης υπήρχαν στις όψεις τών ἀγαλμάτων πού εἶναι πρὸς τὸν τοῖχο ; καὶ πῶς ἦταν ἐφικτὸ μιὰ λεπτὴ ἐργασία νὰ γίνεῖ μὲ τέτοιες συνθῆκες ;

Ἔστερα ἔπρεπε νὰ βρεθεῖ ἄνθρωπος κατατοπισμένος σὲ τεχνικὰ ζητήματα, εὐσυνείδητος, ἄνθρωπος ἐμπιστοσύνης μὲ τὸν ὁποῖο θὰ μπορούσα νὰ συνεργασθῶ.

Μετὰ ἀπὸ πολλὲς ἀναζητήσεις, ἀνέλαβε ὁ νέος συνάδελφός μου Πραξιτέλης Τζανουλῖνος πού μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ἀνταποκρίθηκε πληρέστατα στὶς ἀπαιτήσεις καὶ προσδοκίες μου, σὰν Πραξιτέλης πού εἶναι.

Μιὰ αὐτοψία in situ μᾶς ἔπεισε ὅτι τὰ γλυπτὰ ἦταν δυνατόν νὰ μετακινηθοῦν καὶ νὰ κατέβουν ἀπὸ τὸ ἀέτωμα.

Αὐτὸ διευκόλυνε πάρα πολὺ. Ἔτσι μεταφέρθηκαν στὸ ἐργαστήριό τοῦ Πραξιτέλη καὶ ἄρχισε ἡ δουλειά, (slides in situ, slides τών γλυπτῶν ὅπως ἦταν πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ καὶ στὸ ἐργαστήριό).

Καθαρισμός : ἡ ἄφθονος κόπρος τών πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ εἶχε στερεοποιηθεῖ καὶ δὲν ἔβγαίνε. Δὲν ἔπρεπε νὰ ζυστεῖ ὥστε νὰ μὴ τραυματιστεῖ ἡ ἐπιφάνεια τών γλυπτῶν.

Κατασκευάστηκε μιὰ μεγάλη γούρνα ὅπου ἔμπαιναν τὰ γλυπτὰ γιὰ νὰ μουλιάσουν — ὕστερα πλένονταν μὲ σαπουνάδα καὶ μαλακὴ τρίχινη βούρτσα.

Περὶ τὸ νὰ πῶ ὅτι ἡ δυσσομία τοῦ ἐργαστηρίου ἦταν ἐπὶ μῆνες ἔντονη. Ἡ ἐργασία αὐτὴ διήρκεσε ἐπὶ τρεῖς μῆνες ἀπὸ τὶς ἀρχὲς Μαρτίου ὠς τὸν Μάιο.

Μετὰ τὸν καθαρισμὸ οἱ φθορὲς καὶ ζημιὲς πού παρουσίαζαν τὰ γλυπτὰ ἦταν:

- 1) σπασμένα τμήματα, τῶν ὁποίων τὰ κομμάτια πού ἔλειπαν εἶχαν βρεθεῖ καὶ εἶχαν περισυλλεγεῖ ἀπὸ τὸν συντηρητὴ τοῦ κτιρίου Λεωνίδα Νταβέα.

- 2) σπασμένα τμήματα πού ἔπρεπε νὰ συμπληρωθοῦν.

- 3) φθορὲς ἀπὸ τὸ χρόνο, τὴν ὑγρασία πού υπήρχαν πρὸ πάντων στὶς ὀριζόντιες ἐπιφάνειες καὶ σὲ ὅσες προβάλλονταν ἔξω ἀπὸ τὸ γεῖσο τοῦ αἰτώματος.

Τότε προέκυψε ἓνα ζήτημα πού μᾶς ἀπασχόλησε ἀρκετά : μὲ ποιὸ ὕλικὸ ἔπρεπε νὰ γίνουν αὐτὲς οἱ ἐργασίες — τσιμέντο, κόλλες, συνθετικὰ ἰδιοσκευάσματα ;

Ἐγιναν πολλὲς δοκιμές. Τελικὰ ὁ Πραξιτέλης ταξίδεψε στὴ Φλωρεντία, μὲ τὴ σύμφωνη γνώμη μου. Ἐκεῖ ὑπάρχει εἰδικὸ Ἴνστιτούτο συντήρησης γλυπτῶν καὶ εἰδικότερα τέρα κότας.

Πῆρε τὶς κατάλληλες ὁδηγίες καὶ βρέθηκε τὸ ὕλικὸ πού χρειαζόταν. (slides, παραδείγματα ἀπὸ τὰ διάφορα εἶδη φθορᾶς).

Γιὰ ὅλα ὅσα ἀνέφερα καὶ ἔδειξα κρατήθηκε ἡμερολόγιο, ὅπου ἀναφέρονται ὅλες οἱ πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὴν πορεία τῆς ἐργασίας, τὶς διαδικασίες καὶ τὸ χρόνο πού χρειάστηκε κάθε μιὰ. Τὸ ἡμερολόγιο εἶναι στὴ διάθεση τῆς Ἀκαδημίας.

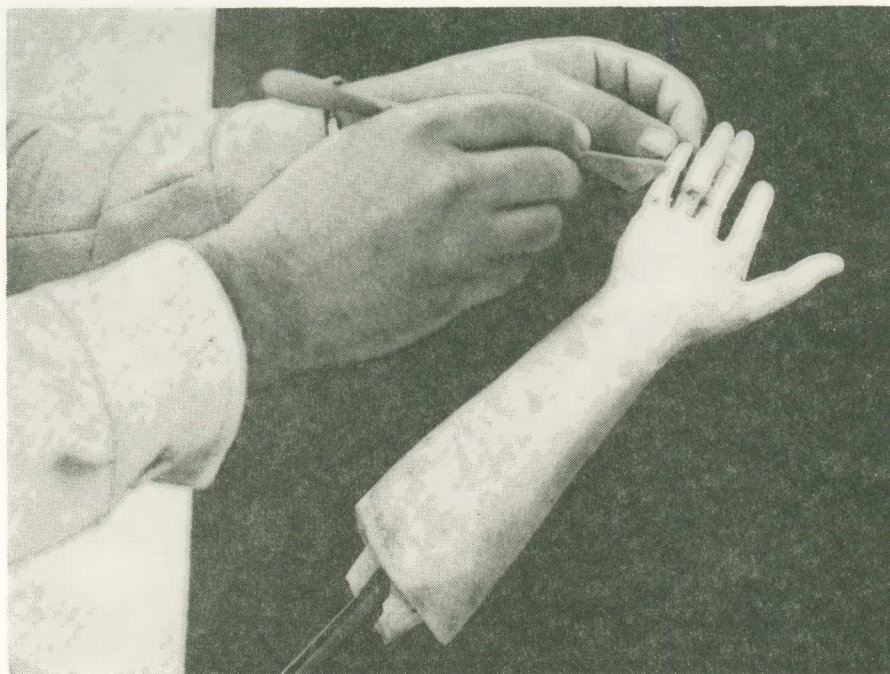
Εικόνες 1, 2, 3, 4, 5: Συμπληρώσεις.

Εικ. 1.

Εικ. 2.

Εικ. 3.

Είχ. 4.

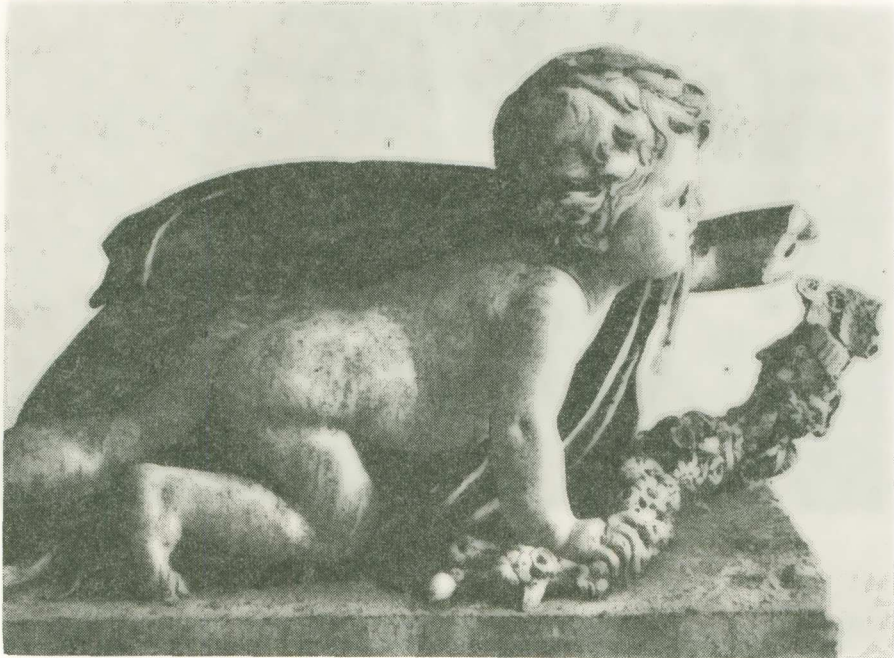

Ειχ. 5.

Εικόνες 6, 7, 8 : Φθορές.

Εικ. 6.

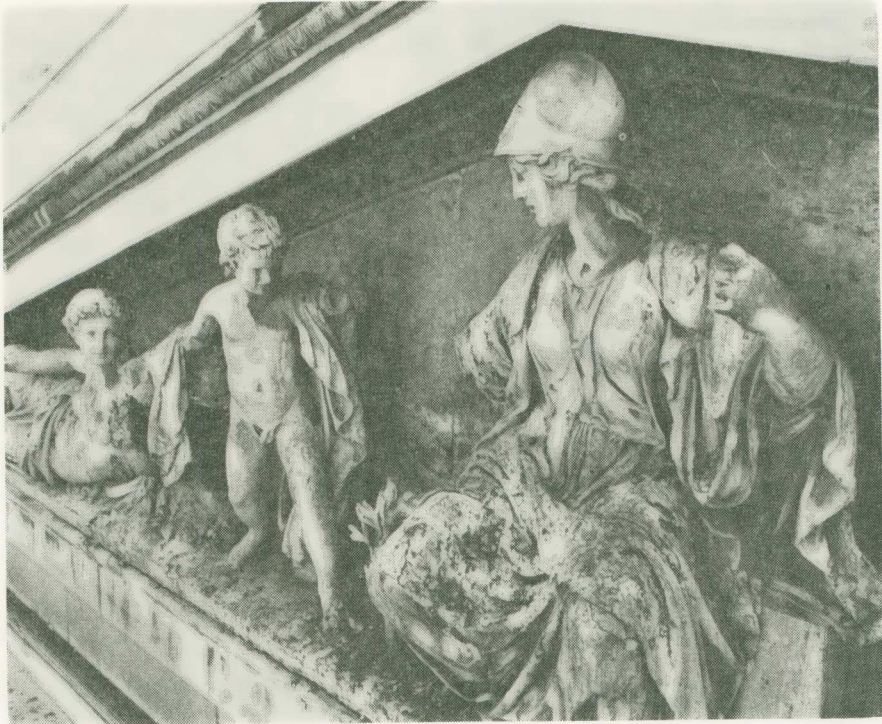

Εικ. 7.

Είχ. 8.

Εικόνες 9, 10, 11, 12: Τὰ γλυπτά «in situ».

Ειζ. 9.

Είχ. 10.

Εἰκ. 11.

Εἰκ. 12.

Εικόνες 13, 14, 15 : Γλυπτά μετὰ τὴ συμπλήρωση καὶ ἀποκατάσταση.

Εικ. 13.

Ειχ. 14.

Ειχ. 15.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἐγινε μιὰ σωστή καὶ φροντισμένη δουλειὰ ποὺ δὲν ἦταν καὶ τόσο εὐκόλη. Τὴν παρακολούθησα συνεχῶς καὶ μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ὁ Πραξιτέλης εἶναι ἄξιος συγχαρητηρίων.

Ἄν ὑπῆρχε μεγαλύτερη εὐχέρεια στὸ θέμα τῆς χρηματοδότησης, ὁ ρυθμὸς δὲν θὰ ἦταν τόσο ἀργός. Πρέπει ἐπίσης νὰ βρεθεῖ τρόπος συντονισμοῦ μεταξὺ ἀποκατάστασης τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου τῶν ἀετωμάτων καὶ τῶν ἐργασιῶν ποὺ σχετίζονται μὲ τὰ γλυπτά.

Εἶναι τώρα καὶ 4 μῆνες ἔτοιμα τὰ γλυπτά καὶ δὲν μπαίνουν στὴ θέση τους γιατί δὲν ἔγινε ὁ ζωγραφικὸς διάκοσμος.

Ἄλλο παράδειγμα : ἡ σκαλωσιὰ στὴν κεντρικὴ εἴσοδο κατέβηκε δίχως νὰ εἰδοποιηθῶ, ὥστε προηγουμένως νὰ στείλω φωτογράφο γιὰ νὰ κἀνῃ μιὰ σειρὰ ἐγχρώμων φωτογραφιῶν τῶν λεπτομερειῶν τῆς διακόσμησης, καθὼς καὶ τῶν γλυπτῶν τοῦ ἀετώματος.

Εἶναι μοναδικὴ εὐκαιρία τώρα ποὺ ἀρχίσαμε νὰ προχωρήσουμε μὲ ταχύτερο ρυθμὸ, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρξει ἡ κατάλληλη ὀργάνωση.

Τὸ κατ' ἐμὲ θεωρῶ τὴν ἐπίτευξη αὐτοῦ τοῦ συντονισμοῦ καὶ ταχύτερου ρυθμοῦ στὶς ἐργασίες σὰν κάτι ποὺ ἀφορᾷ ἴσως τὸ ἀπώτερο μέλλον. Καὶ ἐπάνω σ' αὐτὴ τὴν αἰσιόδοξη διαπίστωση τελειώνω καὶ σᾶς εὐχαριστῶ.

R É S U M É

Les travaux de réfection et d'entretien du palais de l'Académie d'Athènes, entrepris depuis bientôt deux ans, peuvent être considérés comme étant de première importance.

Le sujet étant très vaste et varié je ne traiterai aujourd'hui que de la restauration des sculptures d'un des huit frontons qui ornent les deux ailes du Palais de l'Académie et plus particulièrement celui qui surplombe la cour intérieure de l'aile sud-est.

L'architecte Hansen avait lui même choisi les sujets, conçu et dessiné les compositions des frontons.

Le personnage central du fronton en question est la déesse Athènes, qui par son geste montre à un jeune enfant la pousse d'un olivier, de chaque côté et dans les angles du fronton, figures symboliques du Printemps et de l'Été.

Les sculptures qui sont l'oeuvre du sculpteur Melnitzki ont été placées en 1875.

Elles sont en terre cuite et très probablement modelés à Vienne.

Leur facture est néoclassique. Elles sont, à mon avis, de la main d'un artiste de talent et connaissant à fond son métier.

Les travaux de restauration ont consisté :

- 1) nettoyage (Les pigeons avaient pendant plus d'un siècle déposé sur les sculptures une couche impressionnante d'excréments qui s'étaient solidifiés).
- 2) réfécution de parties cassées ou qui manquaient. (mains, doigts, boucles de cheveux, ornements divers, attributs, p. ex. sceptres, faucile e.t.c.).
- 3) remise en état de surfaces détériorées par l'humidité, le gel et les variations du climat.
- 4) remise en place de fragments qui s'étaient détachés.

Les travaux ont été exécutés par le sculpteur Praxitèle Tzanoulinos d'une façon très satisfaisante sous ma surveillance.

Je ne saurai trop insister pour que le nécessaire soit fait afin que ces travaux puissent se poursuivre avec moins de lenteur.